

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نام درس: تاریخ

موضوع: رضا شاه

تهیه کننده:

حسن کریمی

رضاشاه پهلوی

رضاخان پهلوی؛ سردار سپه و وزیر جنگ، تصویر از وبگاه موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.

رضاشاه پهلوی، شاه ایران از ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ و بنیانگذار دودمان پهلوی بود.

نام ها

رضاشاه در طول زندگی خود و حتی پس از آن به دلایل مختلف به نام‌هایی چند خوانده شده است. در جوانی به نام ناحیه‌ای که از آن برخاسته بود "رضا سوادکوهی" نامیده می‌شد.^[۷] با ورود به نظامی‌گری به "رضاخان" و سپس، با ذکر درجه نظامی‌اش، به

"رضاخان میرپنج" شناخته شد. بعد از کودتای ۱۲۹۹ و به دست‌گرفتن وزارت جنگ و فرماندهی کل قوا او را "سردار سپه" می‌خواندند. پس از رسیدن به سلطنت و انتخاب نام خانوادگی پهلوی به "رضاشاه پهلوی" شناخته شد. در سال ۱۳۲۸ با تصویب مجلس شورای ملی به او لقب "کبیر" داده شد و از آن پس هوادارانش او را "رضاشاه کبیر" می‌خواندند.

زندگی

آغاز زندگی و جوانی

رضا در ۲۴ حوت ۱۲۵۶ (ربیع‌الاول ۱۲۹۵ هجری قمری) در روستای آلاشت از توابع سوادکوه مازندران زاده شد. پدرش عباسعلی، سرهنگ فوج سوادکوه، و مادرش زهرا (نوش‌آفرین) که جزو مهاجرین از قفقاز بود. پس از مرگ پدرش در چهل روزگی وی، با مادرش به تهران آمد و در محله سنگلج در فقر و تهیدستی زندگی کردند.

پادشاهی

پس از خروج احمدشاه عوامل رضاخان اندیشه الغای سلطنت و رئیس‌جمهور شدن سردار سپه را پیش آوردند. با مخالفت و مقاومت شدید روشنفکران و روحانیان و مردم طرح جمهوری با شکست روبرو شد.

بالاخره نمایندگان مجلس پنجم شورای ملی با فشارهای سردار سپه در روز ۹ آبان ۱۳۰۴ خورشیدی ماده واحده‌ای را مطرح کردند که به موجب آن احمدشاه از سلطنت

خلع شد و حکومت موقت "در حدود قانون اساسی و قوانین موضوعه مملکتی به شخص آقای رضاخان پهلوی" سپرده شد و "تعیین تکلیف حکومت قطعی" به مجلس مؤسسان واگذار شد. سپس با تشکیل یک مجلس مؤسسان، در ۲۱ آذر ۱۳۰۴، سلطنت ایران به "اعلیحضرت رضا پهلوی" واگذار شد. مراسم تاجگذاری رضاشاه در ۴ اردیبهشت ۱۳۰۵ انجام شد.

«در بیست و چهارم آذرماه سال ۱۳۰۴ خورشیدی، در پی یک کودتا، رضاشاه پهلوی در مجلس شورای ملی حاضر شد و با ادای سوگند به قرآن رسماً به عنوان سردودمان پهلوی وظایف سلطنت را به عهده گرفت. هنگامی که رضا شاه پهلوی بر مسند سلطنت نشست، جهان در میانه دو جنگ جهانی نفسی می‌کشید. رضاشاه پهلوی، برنامه گسترده‌ای را برای سامان اداری و اقتصادی کشور به دست گرفت. ایران فاقد نظام اداری، ارتش منسجم، راه، نظام بانکی و اقتصادی مدرن بود و شیوه ملوک الطوائفی جایی برای قدرت مرکزی نگذاشته بود.

از منظر بین‌المللی نیز شرایط، چندان آرام نبود. ایران در محاصره نیروهای بزرگ، روسیه در شمال و انگلیس در جنوب بود. انگلیس می‌کوشید از ایران به عنوان راهی برای سلطه‌جویی‌های خود در هند و خاور دور بهره بگیرد.

رضا شاه پهلوی طی شانزده سال سلطنت درگیر تکوین دولت مدرن در ایران بود. در همین هنگامه‌ها آلمان به رهبری آدولف هیتلر جنگ جهانی دوم را آغاز کرد.»^[۴]

رضاشاه در دوره پادشاهی خود با قدرت سلطنت کرد و تمام امور مملکتی را در دست خود داشت. آزادی‌هائی که در جریان انقلاب مشروطه به دست آمده بود در دوره او از بین رفت و هیچ جریان مخالف را تحمل نمی‌کرد. بسیاری از رقبای و مخالفان خود در دستگاه حکومتی را کشت یا ساکت کرد. در زمینه نفت قرارداد داری را به ظاهر لغو کرد ولی عملاً آن را با قرارداد ۱۹۳۳ تمدید کرد. مجلس شورای ملی در دوره او جنبه نمایشی پیدا کرد و انتخابات با دستور از بالا و بر پایه فهرست‌هائی از نمایندگان مورد تأیید او انجام می‌شد.

همچنین با نگاه به گذشته^۱ او و داراییهای خاندان پهلوی پس از درگذشتش از تهمت زراندوزی به دور نیست. او زمینهای بسیاری را تا پایان پادشاهیش در سراسر ایران، به‌ویژه در شمال ایران را به نام خویش کرد و در اواخر سلطنت بیش از ۵۰۰۰ ملک به نام او ثبت شده بود. [نیاز به ذکر منبع]

اما همانطور که پیش‌تر گفته شد، او در عین حال در راستای برنامه^۲ گسترده‌ای که برای سامان اداری و اقتصادی کشور در سر داشت، برای نوسازی ساخت فرسوده جامعه ایران کارهای فراوانی کرد که برخی از مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

- یکی کردن نیروهای نظامی و تشکیل ارتش ایران.
- فرستادن دانشجویان ایرانی به خارج جهت تحصیل.
- پایه‌گذاری بانک ملی ایران.
- کشیدن راه آهن سراسری ایران.
- جاده سازی در سراسر کشور، واز مهمترین و دشوارترین را می توان جاده چالوس و فیروز کوه را نام برد .
- لغو کاپیتولاسیون.
- کشف حجاب.
- تأسیس رادیو و خبرگزاری پارس.
- تأسیس دانشگاه تهران.
- گسترش صنایع مادر.
- تأسیس فرهنگستان ایران.

- جایگزین کردن تقویم خورشیدی جلالی بجای تقویم هجری قمری به عنوان تقویم رسمی ایران.
- از بین بردن کامل یاغیان منطقه‌ای و قبیله‌ای که هرکدام خود را «خان» میخواندند و مانع انسجام ملی و پیشرفت ایران می‌شدند (کسانی همین یک خدمت رضاشاه را مهم‌ترین و دشوارترین چالش دوران او برمی‌شمرند).
- نجات خوزستان از چنگ شیخ خزئل که در غیر اینصورت به احتمال زیاد امروز خوزستان برای خود کشوری جدا و نفت خیز مانند کویت بود که با دسیسه‌های «پتروپولیتیک» پدید آمده بود و شیخ خزئل «امیر» آن کشور می‌شد.

شهریور ۲۰

در روز سوم شهریور ۱۳۲۰ نیروهای شوروی از شمال و نیروهای بریتانیا از جنوب به ایران حمله کردند و شهرهای سر راه را اشغال کردند و به سمت تهران آمدند. ارتش ایران به سرعت متلاشی شد. رضاشاه ناچار از استعفا شد. متفقین با انتقال سلطنت به پسر و ولیعهد او شاهپورمحمدرضا پهلوی موافقت کردند.

تبعید و مرگ

رضاشاه به خواست نیروهای انگلیس و تحت نظر آنان از بندرعباس با کشتی از ایران خارج شد. ابتدا او را به سمت هند بردند. بعد به جزیره موریس منتقل شد و بالاخره در افریقای جنوبی در شهر ژوهانسبورگ تحت نظر قرار گرفت.

روز ۴ مرداد ۱۳۲۳ در همان شهر مرد. جنازه او را به مصر بردند و در آنجا به امانت گذاشتند تا در اردیبهشت ۱۳۲۹ با تشریفات رسمی به حضرت عبدالعظیم منتقل شد و در آرامگاه ویژه او دفن شد. در آستانه انقلاب سال ۵۷ جنازه وی بار دیگر به همراه جسد پسرش علی رضاپهلوی به مسجدالرفاعی مصر منتقل شد. اندکی پس از پیروزی انقلاب، مقبره رضاشاه، به کلی ویران شد.